

ANTIČKA I SUVREMENA ODREĐENJA KNJIŽEVNE FIKCIJE

1.

Iako je pojam književne fikcije u ovom stoljeću bio nekoliko puta vrlo autoritativno pretresan, ponekad i s ambicijama da se o njemu kaže presudna riječ, u većini suvremenih književnoteorijskih pregleda uzalud ćemo za njim tragati. Mogli bismo načas pomisliti da je tome kriv udžbenički karakter najvećeg dijela takvih knjiga. No sličnu ćemo suzdržanost zapaziti i u opsežnije koncipiranim priručnicima, koji bi već po svojoj naravi morali doticati i kompleksnije književnoznanstvene pojmove. „Kratkij slovar' literaturovedčeskikh terminov“ Timofejeva i Vengrova (Moskva 1955) određuje fikciju kao sveukupnost onoga što je stvorila piščeva kreativna imaginacija (usp. str. 28—29); Wilpertov „Sachwörterbuch der Literatur“ (Stuttgart 1969) spominje fikciju u upadljivo kratkoj natuknici i navodi svega dvije bibliografske jedinice (usp. str. 261—262). Dok tako i površnom promatraču sa strane mora postati jasno da neki *književni* stručnjaci dvoje o tome da li je „književna fikcija“ pojam koji se može korisno upotrijebiti u književnoznanstvenom radu, neki *knjižarski* stručnjaci o njegovoj komercijalnoj upotrebljivosti nimalo ne dvoje. Pogledamo li hrptove knjiga velikih angloameričkih izdavača, nerijetko ćemo uz naslove naći otisnute i oznake „Fiction“ ili „Non—Fiction“. Bez obzira na to što je riječ o izrazima kojima se u anglosaksonskom kulturnom krugu pridružuju specifični sadržaji, o njihovoj temeljnoj funkciji u ovakvu kontekstu nema nikakve sumnje: njihov je zadatak da upute čitaoca u to kakva je stvarnost predočena u tekstu koji mu se nudi. Te dvije šture naznake predstavljaju tako praktično rješenje zadatka koji su mnogi književni stručnjaci postavljali pred sebe. Knjižarska i izdavačka praksa pokazuju se tako još jednom smještajima od književne teorije.

2.

Spomenuli smo kako u ovom stoljeću nisu nedostajali pokušaji da se pojam književne fikcije definira na primjerenoj teorijskoj razini. Najutjecajnija studija o problemu književne fikcije napisana u proteklih osamdesetak godina svakako je „Die Logik der Dichtung“ Käte Hamburger, objavljena prvi put 1957. (u nas objavljena pod naslovom

„Logika književnosti“ u Beogradu 1976, u prijevodu Slobodana Grubačica). Za Käte Hamburger književna je fikcija prividna stvarnost, „kao-stvarnost“, u kojoj je uz pomoć subjekta koji živi, misli, govori i osjeća stvoren privid života (str. 80 citiranog prijevoda). Prema Käte Hamburger, književna je fikcija moguća samo u dva književna roda, epici i drami. Njima valja pridodati i film, koji pokazuje slične sposobnosti kreiranja „kao-stvarnosti“, pa se tako i on na neki način nalazi u interesnom području znanosti o književnosti.

Teorijski odjek koji je izazvala knjiga Käte Hamburger bio je doista snažan. Iako su neke njezine teze naišle na kritiku i u njezinih filozofskih istomišljenika fenomenologā (na primjer, Ingardena), aktualnost problema kojim se ona pozabavila nitko nije pokušao osporiti. Teorijsku relevantnost pojma književne fikcije uočili su i stručnjaci drukčijih filozofijskih usmjerenja. Tako se, primjerice, u „Nauci o književnosti“ poljskog marksističkog književnog teoretičara Henryka Markiewicza problemu književne fikcije i njezine spoznajne vrijednosti posvećuje cijelo poglavlje. Za Markiewicza, književna je fikcija „predstavljena stvarnost, određena sudovima koji iz pretpostavljene autorove perspektive nisu istiniti sudovi niti čvrsto obrazložene hipoteze, a istovremeno dozvoljavaju da se prepozna njihova neasertornost (to znači da uopšte nisu sudovi, izraz autorova ubedenja), pa, dakle, ne mogu biti tretirani kao lažni sudovi ili neobrazložene hipoteze“ („Nauka o književnosti“, preveo Stojan Subotin, Beograd 1974, str. 99).

3.

Dakako, adekvatno definiranje pojma književne fikcije nuždan je preduvjet za njegovo korištenje u književnoznanstvenim istraživanjima. No kao i uvijek u sličnim slučajevima, definiranje pojma ovisi o načinu njegova uočavanja. Povijest proučavanja književne fikcije u evropskoj književnoznanstvenoj tradiciji pokazuje da se tom pojmu može pristupiti s nekoliko stajališta. Najveći historijat zacijelo ima *problem spoznajne vrijednosti književne fikcije*, koji možemo slijediti od vremena Gorgijina, Platonova i Aristotelova do naših dana. U uskoj je vezi s njim i *problem estetičkog i društvenog opravdanja* književne fikcije. Poseban problem, koji je pravu težinu dobio tek knjigom Käte Hamburger, jest *problem identifikacije fikcionalnih tekstova*, drugim riječima, utvrđivanje kriterija prema kojima neki tekst možemo proglasiti fikcionalnim ili nefikcionalnim. Napokon, iz književnopovijesne perspektive pažnju je pobuđivala činjenica da između pojedinih nacionalnih literatura i pojedinih književnopovijesnih razdoblja postoje *znatne razlike u shvaćanju književne fikcije*: ponekad i ponegdje taj je pojam vidno nazočan u književnoj svijesti, a u drugim slučajevima praktički ga i nema.

Prva dva problema, *problem spoznajne vrijednosti književne fikcije* i *problem njezina estetičkog i društvenog opravdanja*, u našoj su struci dobro poznati i opisani. Nije neumjerena samohvala ako kažemo

da se bez klasičnofiloloških priloga razumijevanju i tumačenju Platonovih, Aristotelovih ili Horacijevih teza o književnoj fikcionalnosti povijest evropskih književnih teorija ne bi mogla ni zamisliti. S druga dva problema, međutim, stvari stoje ponešto drukčije. Iako se nipošto ne bi moglo reći da ih dosadašnja filološka istraživanja nisu uočavala i doticala, mislim da još ni izdaleka nije uočena sva prednost koju bi njihovo podrobno ispitivanje donijelo razumijevanju grčkog i rimskog književnopovijesnog procesa, a u određenoj mjeri i književnoj znanosti u cjelini.

4.

Zasluga je Rostagnijeva što je u uvodu svojem komentiranom izdanju Horacijeva „Pjesničkog umijeća“ ukazao na važnost helenističke književnoteorijske trijade: *ιστορία* — *μῦθος* — *πλάσμα* (Torino 1930, str. LXVI i d.). Iz navoda Seksta Empirika vidljivo je da se tim pojmovima u svojem gramatičkom radu koristio Asklepijad iz Mirleje, te je tako on prvi književni stručnjak za kojeg pouzdano znamo da je klasifikaciji književnih tekstova pristupao s takvih pozicija. (cf. Adv. math. 1, cc. 47, 72, 252).

Podrobno objašnjenje tih pojmova nalazimo u rimskoj retoričkoj tradiciji, koja pokazuje i prilično visok stupanj terminološke ujednačenosti: *ιστορία* se gotovo uvijek prevodi kao „historia“, *μῦθος* kao „fabula“, *πλάσμα* kao „fictio“. U Ciceronovu djelu „De inventione“ nalazimo ovakva određenja (1, 27):

„Fabula est in qua nec verae nec veri similes res continentur, cuiusmodi est:

Angues ingentes alites, iuncti iugo. . .

Historia est gesta res, ab aetatis nostrae memoria remota; quod genus:

Appius indixit Karthaginiensibus bellum.

Argumentum est ficta res, qua tamen fieri potuit. Huiusmodi apud Terentium:

Nam is postquam excessit ex ephebis. . .“

Te su definicije gotovo u istom obliku, ali bez primjera, navedene i u anonimnom retoričkom priručniku *Ad Herennium* (1, 13), a potom i u Kvintilijanovu djelu „Institutio oratoria“ (2, 4, 2). Da ne zamaramo nabranjem drugih „dokaznih“ mjesta, spomenimo samo da su za tu podjelu znali i neki književni znalci na samom izmaku antike (npr. Auzonije; cf. Prof. 21, 26) a neki su je (npr. Servije; usp. niže) i primjenjivali u svojim kritičko-egzegetičkim komentarima. Dakako, činjenica da je jedna književna teorija 500 ili 600 godina pokazivala svoju životnost i praktičnu uporabivost, sama po sebi ne mora nas fascinirati. Pogotovu ne trebamo zbog toga misliti da je ona u svakom djeliću toga razdoblja bila nazočna u svijesti svakog sudionika književne komunikacije. Ipak, nema sumnje da je riječ o književnom fenomenu koji s razlogom privlači našu pažnju.

5.

Aristotel je razlikovao dvije vrste stvarnosti koje mogu biti oblikovane u književnom tekstu: vjerojatnu (ὄρα ἂν γένοιτο) i povijesno potvrđenu (τὰ γενόμενα 1451a Poet. c. 9). Tu je dihotomiju, kako smo vidjeli, helenistička književna teorija modificirala tako da je za prvu kategoriju uvela dodatni kriterij *stupnja vjerojatnosti*. Πλάσμα je takva književno oblikovana stvarnost koja je u najvećoj mogućoj mjeri analogna čitaočevoj stvarnosti, dok μῦθος u sebi sadrži elemente koji se u čitaočevoj stvarnosti ne mogu zateći. Stvari se na ovoj, teorijskoj razini čine jasnima, pogotovu ako se složimo da zasad ne dodirujemo važan pojam „stvarnosti“. No kako takve postavke praktično primijeniti? Kako u svakom konkretnom slučaju utvrditi da li je tekst ἱστορία, μῦθος ili πλάσμα?

Praktična uputa koju nude Ciceronovi primjeri iz spisa „De inventione“ cilja zapravo na *inventar* prikazanog svijeta, na njegove statične elemente. „Krilati zmajevi“ ne samo da nikad nisu postojali, nego je nevjerovatno da će uopće ikad postojati; nisu dakle, ni „res verae“, ni „res veri similes“ Njihova pojava u tekstu, bez obzira na to što oni rade i da li uopće nešto rade, kvalificiraju tekst kao μῦθος. S druge strane, πλάσμα se određuje ponajviše s obzirom na *relacije* koje postoje među — statično shvaćenim — elementima prikazanog svijeta. Vjerojatno je da se otac brine za sina, kao što to radi Simon u Terencijevoj „Djevojci s Andra“. Ne treba, dakako, zaboraviti da je nuždan preduvjet da se Terencijev tekst shvati kao πλάσμα to da Simon kao dio inventara, shvaćen, dakle, kao statični element Terencijeva svijeta, ne nosi nikakva obilježja koja bi mogla biti opovrgnuta u čitaočevoj izvanknjiževnoj zbilji. Da je Simon krilati zmaj — u kojega bi se razložno mogao pretpostaviti isti interes za potomka kao i u Simona — njegova bi ljubav prema sinu bila nedovoljna da se tekst, umjesto kao μῦθος, prihvati kao πλάσμα.

Treba li to značiti da se nijedan tekst ne može proglasiti za μῦθος samo promatranjem relacija između živih bića (ili živih bića i predmeta) koje vladaju u njemu? Čini se da ipak nije tako. Promotrimo jedan primjer. Livije priču o vučici koja je dojila Romula i Rema završava konstatacijom (1, 4, 7): „Sunt qui Larentiam volgato corpore lupam inter pastores vocatam putent; inde locum *fabulae ac miraculo* datum“ Iako u ovakvu tekstu ne treba očekivati terminološku i pojmovnu rigoroznost, mislim da je jasno da Livije (odnosno njegovi izvori) odnos vučice i mališana — od kojih je inače svako kao dio inventara upotrebljivo za „plazmatički“ tekst — smatra nečim što nadilazi granice vjerojatnog. Pri tom je kriterij vjerojatnosti očito zbilja Livija i njegovih čitalaca u kojoj slična zbivanja nisu bila zapažena.

Tako se, otprilike, vrlo pojednostavljeno mogu razlikovati μῦθος i πλάσμα. Kako se, međutim, razlikuju πλάσμα i ἱστορία?

Ἱστορία ima pravo prikazati relacije koje πλάσμα u se ne može uključiti. Navodeći kao izuzetan primjer moralnosti prijateljstvo Oresta i Pilada, koje je sezalo tako daleko da je svaki od njih bio voljan i život žrtvovati za onoga drugog, Ciceron kaže (de fin. 5, 64): „Nemo est igitur quin hanc affectionem animi probet atque laudet qua non modo utilitas nulla quaeritur sed *contra utilitatem etiam conservatur fides*. Talibus exemplis *non fictae solum fabulae verum etiam historiae refertae sunt*, et quidem maxime nostrae“. Dakako, ta nevjerojatnost mora biti dobro obrazložena, ili — a to je u praksi češće — poduprta izvorima koji su barem dijelom međusobno nezavisni. U drukčijem kontekstu i drukčijim terminima tu je razliku između pojedinačne i opće istine naznačio i Aristotel u glasovitom odjeljku „Poetike“ (cf. 1451 b. Poet. c. 9). Kako, međutim, razlikovati „historički“ i „plazmatički“ tekst ako Ἱστορία pripovijeda o živim bićima i stvarima u takvu međusobnom odnosu koji nije neprihvatljiv za čitaočevu zbilju? Eksplicitne antičke teorijske upute nisu mi poznate. Čini se, međutim, da je čitalac taj problem, *mutatis mutandis*, rješavao isto onako kao i suvremeni čitalac, koji, prema riječima Markiewicza, konvencionalno prihvaća „da je u djelima čiji je rod označen kao književni fiktivan svaki lik koji ne nosi ime ličnosti poznate iz istorije“ (o.c. str. 112). Markiewiczzevo nas objašnjenje podsjeća kako je prepoznavanje „plazmatičkog“ karaktera nekog teksta bilo olakšano time što su u antičkoj književnoj produkciji samo neke književne vrste — ponajprije srednja i nova komedija — mogle pretendirati na to da predočuju upravo takvu stvarnost. Očito je, dakle, da treba voditi računa i o genologijskim implikacijama pojmova Ἱστορία, μῦθος, πλάσμα. Tako smo se nakon kurzornog pretresanja problematike književne fikcije približili i zaključnom dijelu: u kojem pravcu treba izučavati problem književne fikcije u antici i kakve rezultate od takva proučavanja treba očekivati?

6.

I) Ponajprije, valjalo bi tačno utvrditi u kojim se književnopovijesnim razdobljima trijada Ἱστορία, μῦθος, πλάσμα javlja u ovakvu, izvornom obliku, a kad je zatječemo izmijenjenu. U ovom posljednjem slučaju jasno valja lučiti terminološke od pojmovnih pomaka. Primjerice, *Séguieron Anonim* zna za četverovrsne διηγήσεις: αἱ μὲν εἰσι βιωτικαί, αἱ δὲ ἱστορικαί, αἱ δὲ μυθικαί, αἱ δὲ περιπετικαί. („Rhetores Graeci“ Spengel I/2, Leipzig ²1894, c. 54). Hermogenova „Progymnasmata“ isto tako spominju tetradu: (τὸ) μυθικόν (sc. διήγημα), πλασματικόν (ili δραματικόν), ἱστορικόν, πολιτικόν (ili ἰδιωτικόν); cf. Hermog. Prog. 2, 17 (Spengel, II/1). U prvom je slučaju najvjerojatnije riječ i o pojmovnim i o terminološkim razlikama, a drugom vjerojatno samo o terminološkim. Isto tako, ne treba zaboraviti da većina naših izvora pripada retoričkoj tradiciji, pa njihove postavke ne treba automatski prenašati i u poetiku. Bilo bi, međutim, još gore ako bismo zapali u drugu krajnost i poku-

šali teoriji o trovrstnoj stvarnosti osporiti relevantnost u domeni koja nije usko retorička. Napokon, bez obzira na impozantnu vremensku pro-težnost te teorije, ne smijemo nipošto misliti da je ona u svakom dje-liću toga golemog razdoblja bila jednako utjecajna. Upozoravam samo na materijal antičkih Vergilijevih komentatora koji je sabrao R. Hlin-za („Virgils epische Technik“, Berlin 1915, str. 246, bilj. 1). Uz odje-ljak koji govori o Polidorovu javljanju iz groba (Aen. 3, 46), Servije piše: „vituperabile enim est poetam aliquid fingere quod penitus a veritate recedat“, Jasno je da za nj, kao i za Horacija (cf. A. P. 338: ficta voluptatis causa sint proxima veris), *μῦθος* nije osobito pože-ljan oblik književnog stvaranja.

II) Tu teoriju o trojakom karakteru stvarnosti predočene u knji-ževnom tekstu valjalo bi povezati s proučavanjem suvremene antičke književne produkcije. Primjerice, neće biti sasvim slučajno da se *πλά-σμα* kao distinktivna kategorija uvodi upravo u razdoblju helenizma, kad su dosegle vrhunac (ili se tek počele javljati) tako produktivne „plazmatičke“ vrste kao što su nova komedija i ljubavni roman.

III) U književnokritičkim raspravama antičkih autora treba tražiti daljnje praktične kriterije za razlikovanje tekstova i njihovo klasificiranje kao *ἱστορία*, *μῦθος* ili *πλάσμα*. Primjerice, Lukija-novo parodiranje Jambulova i Diogenova romana u „Istinitim pri-povijestima“ moglo bi ukazivati na to da za Lukijana *πλάσμα* nije moglo biti djelo u kojem se pripovjedač u prvom licu poistovjećivao s povijesno potvrđenom osobom autora teksta.

IV) Nadalje, trebalo bi ozbiljno proučiti što antički sljedbenici te teorije podrazumijevaju pod pojmom „istinite“ ili „povijesno potvr-đene“ stvarnosti (*res verae*, *veritas*, τὰ ἀληθῆ, τὰ γεγονότα). Čini se da je koncepcija stvarnosti koja se nalazi u osnovi definicije pojmova *μῦθος* i *πλάσμα* vrlo bliska realizmu Thomasa Reida i „commonsense“ doktrini škotskih filozofa osamnaestog stoljeća. Dakako, tu bi tvrdnju trebalo provjeravati u svakom pojedinom slučaju.

S ovih bi polaznih točaka — koje, razumljivo, nipošto nisu jedi-ne moguće — temeljito proučavanje književne fikcije u antici bilo od neposredne koristi za antičku književnu historiografiju, jer bi poboljšalo naše razumijevanje književnopovijesnog procesa, i to s obaju aspekata: kako *a parte auctoris*, tako i *a parte lectoris*. Vjerujem, međutim, da bi svestranije poznavanje toga fenomena bilo korisno i za poimanje povijesti evropske književnosti u cjelini, a dobrim dijelom i za knji-ževnu teoriju. Spomenut ću samo neka područja na kojima se ta kor-ist čini najupadnijom.

a) Sudar Aristotelova i helenističkog poimanja književne fikcije trebalo bi pratiti u golemu rasponu od dvije tisuće godina, koliko ih je proteklo od razdoblja helenizma, i to i u onim slučajevima kad je očito da ni književni stvaraoci, ni književni potrošači o tom teorij-skom sporu nisu imali nikakva neposredna znanja. Činjenica da se u dugu vremenskom razdoblju od Aristotela do Käte Hamburger nisu

često javljali zahtjevi za oštrim lučenjem fikcionalne i nefikcionalne književnosti, najlakše se može objasniti upravo utjecajem doktrine o trovrsnoj stvarnosti. U njoj je opozicija fikcionalno: nefikcionaln bila zamagljena opozicijom visoke i niske mimetičnosti.

b) Činjenica da su ontologijska i genologijska klasifikacija tekstova na nekim mjestima podudarale (primjerice, tragedija ja mogla biti samo $\mu\upsilon\theta\omicron\varsigma$, a komedija samo $\pi\lambda\acute{\alpha}\sigma\mu\alpha$) imala je dalekosežnih posljedica i za antičku, i za potonju književnu produkciju, a isto tako i za estetičku svijest pojedinih razdoblja evropske književnosti. Kad se, primjerice, u prologu Plautovu „Amfitrionu“ tragikomedijska definira kao mješavina elemenata dviju stvarnosti (jedne primjerene tragediji, jedne primjerene komediji; st. 50—73), očito je riječ o praktičnoj primjeni teorijske opozicije $\mu\upsilon\theta\omicron\varsigma$: $\pi\lambda\acute{\alpha}\sigma\mu\alpha$. Ne treba ni podsjećati kako je kasno evropska književnost „otkrila“ da se tragički sukob može prikazati i u stvarnosti koja je prezentirana kao $\pi\lambda\acute{\alpha}\sigma\mu\alpha$. To podudaranje dviju raznorodnih klasifikacija objašnjava i relativno nizak stupanj poslijearistotelovske estetičke refleksije o fenomenu tragičnog.

c) Proučavanje omjera „historičkih“, „mitičkih“ i „plazmatičkih“ tekstova u pojedinim razdobljima evropske književne povijesti moglo bi pružiti argumente za neka važna tipologijska uopćavanja. O odnosu između književnog stvaralaštva i stupnja društvene svijesti Ciceron u djelu „De re publica“ piše (2, 19): „... antiquitas enim recepit fabulas fictas etiam non numquam incondite, haec aetas autem iam exulta, praesertim eludens omne quod fieri non potest, respuit“. Da se ne vraćamo predaleko u prošlost i da ne prizivamo u pomoć prevelike autoritete: ne pokazuje li nam proteklo stoljeće i pol evropske književnosti uvjerljivu prevlast „plazmatičkih“ tekstova nad „mitičkim“?

d) Valjalo bi, napokon, točno utvrditi koje mjesto pojam književne fikcije može zauzeti u književnoj znanosti i odrediti njegovu praktičnu upotrebljivost. U tom nam pogledu kao *advocatus diaboli* izvrsno može poslužiti Sekst Empirik. Raspravljajući o historijskom dijelu gramatike (u ovakvu kontekstu gramatiku, razumljivo, treba shvatiti kao umijeće opisivanja, tumačenja, a i vrednovanja tekstova), Sekst Empirik napisao je i ovo (Adv. math. 1, 265): „... ἐπειὶ οὐκ ἔστι τέχνη τις περὶ τὰ ψευδῆ καὶ ἀνύπαρκτα, ψευδῆ δὲ ἔστι καὶ ἀνύπαρκτα τὰ περὶ τοὺς μύθους καὶ τὰ πλάσματα, περὶ δὲ μάλιστα τοῦ ἱστορικοῦ μέρους ἢ γραμματικῆ καταγίνεται, οὐκ ἂν εἶη τις τέχνη περὶ τὸ ἱστορικὸν μέρος τῆς γραμματικῆς. Između ovakva rezoniranja, koje pojam književne fikcije očito prebacuje u domenu povijesti književne kritike (voljeli bismo reći: u domenu povijesne poetike) i pokušaja Käte Hamburger da taj pojam utemelji na razini književne teorije, postoji jaz koji suvremena znanost o književnosti mora pokušati prevladati. U najmanju ruku ne bi ga smjela ignorirati.

RÉSUMÉ

D. Novaković: LES DÉTERMINATIONS ANTIQUES ET MODERNES DE LA FICTION LITTÉRAIRE

Les réflexions antiques sur la valeur gnoseologique de la fiction littéraire ont exercé une forte influence sur les époques postérieures de l'histoire et littéraire européenne. Mais les autres aspects du problème de la fiction littéraire, tel qu'il fut posé à l'Antiquité, étaient loin d'avoir provoqué le même intérêt. A cet égard se révèle caractéristique le sort de la théorie hellénistique sur le caractère de la réalité présentée dans un texte littéraire (la triade $\mu\upsilon\theta\omicron\varsigma$ — $\pi\lambda\acute{\alpha}\sigma\mu\alpha$ — $\iota\sigma\tau\omicron\rho\rho\rho\iota\alpha$) qui; jusqu'à nos jours, n'a pas été jugée d'une manière adéquate, même par des philologues. Cette théorie, née dans les écoles hellénistiques de rhétorique, a provoqué des répercussions poétiques et critico-littéraires évidentes, comme le prouve sans ambiguïtés l'„Art poétique“ d'Horace. Selon l'auteur, il faudrait que la philologie moderne, rencontrant des stimuli dans la théorie littéraire moderne, oriente, dans ce domaine, son attention surtout aux problèmes suivants:

a) Il faudrait examiner la confrontation des concepts de la fiction littéraire, tels que les ont conçus, d'une part Aristote, et l'hellénisme de l'autre, pendant la vaste période depuis sa naissance jusqu'à nos jours. C'est d'autant plus nécessaire que, sous l'influence de la doctrine sur la réalité triple, l'opposition *fiction* — *non-fiction* n'a pas souvent été clairement distinguée, en étant fréquemment voilée par l'opposition entre l'imitation „fidèle“ et l'imitation „infidèle“ de la réalité.

b) Il faudrait prendre en considération la concordance partielle des deux classifications: selon le caractère de la réalité présentée dans un texte littéraire — classification dite *ontologique* — et selon l'appartenance d'un texte à un certain genre littéraire — classification dite *génologique*. Il serait également nécessaire de vérifier les conséquences de la concordance tant pour la production littéraire depuis l'Antiquité jusqu'aujourd'hui que pour la conscience esthétique de certaines époques de la littérature européenne.

c) L'étude de la proportion des textes „mythiques“, „plasmatiques“ et „historiques“, créés au cours de certaines époques de l'histoire littéraire européenne, pourrait offrir des arguments intéressants en faveur de certaines généralisations typologiques importantes.

d) Il faudrait déterminer exactement la place que la notion de la fiction littéraire peut occuper dans la science littéraire ainsi que préciser son utilité pratique.